

CENTENAR URMUZ

1883-1923

Livia Ciupercă

Despre avangarda istorică europeană, cu ramurile ei – futurismul, expresionismul, dadaismul, cubismul, integralismul, suprarealismul, „absurdul” (precursor, Urmuz), lettrismul (fondator, Isidore Isou) – implicit, despre avangarda românească, s-a scris mult.

Multe studii critice au ca punct de reper, firește, primul „manifest” al „futurismului”, în formula concepută de poetul Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944). Pentru zilele noastre, concepția „futuristă”, exprimată la 1909, ar putea fi considerată îngrijorătoare, dacă ne gândim la „respingerea artei tradiționaliste, lichidarea muzeelor și a bibliotecilor, glorificarea curajului, a revoltei și a războiului” (*Wikipedia*) etc.

La noi, primele manifestări moderniste sunt declanșate de trio-ul Ion Vinea (1895-1964), Tristan Tzara (cofondator al mișcării dadaiste, 1916) și Marcel Iancu (1895-1984), cu revista „Simbol”, la 1912, (prin negarea doctrinei sămănătoriste). Aceștia, li se vor alătura: „Chemarea” (1915), „75HP” (1924), „Contimporanul” (1922-1932), „Punct” (1924-1925), „Integral” (1925-1928), „Urmuz” (1928), „Unu” (1928-1932).

Important de reținut este că avangardismul românesc, „<protocronic>”, prin Urmuz” (Edgar Papu), se va manifesta în toate domeniile și va fi asimilat tendințelor moderniste.

Datorăm criticilor literari Nicolae Balotă, Ovid S. Crohmălniceanu, Adrian Marino, Marin Mincu, Nicolae Manolescu, Ion Pop observații pertinente, privind evoluția avangardismului românesc, implicit, despre reprezentanții de marcă ai momentului. Nu putem omite nici observațiile critice formulate de către Stephane Roll, Geo Bogza, Ilarie Voronca, Sașa Pană – ei înșiși avangardiști, Tudor Arghezi (în „Bilete de papagal”, la 1928), Perpessicius, Lucian Boz, Pompiliu Constantinescu, Eugen Ionescu etc.

Din pleiada avangardiștilor români, modelul „catalizant” rămâne Urmuz / Demetru Dem. Demetrescu-Buzău (17.03.1883 – 23.11.1923), prin discursul său „solitar” și prin instituirea unei adevărate „revoluții în cadrul formelor de expresie ale literaturii noastre” (Marin Mincu).

Dotat cu spirit de „aventură” (Stephan Roll), Urmuz s-a dovedit un „rătăcit în viitor” (George Bogza), „premergătorul cel dintâi care, din vârful peniței (...), cel care a făcut „primul salt pe o planetă nouă” (Geo Bogza), dotat fiind cu o „vervă neobosită în a-și râde de mintea anchilozată și sigură a bieteii ființe omenești” (Mihail Cruceanu). Și important de reținut, prin opera sa, acest scriitor va prefigura „absurdul” (Ovid Crohmălniceanu) și va face posibilă „reforma radicală asupra limbajului” (Marin Mincu).

Incontestabil, lui Urmuz / Demetru Dem. Demetrescu-Buzău i se recunoaște jovialitatea (G. Călinescu), luciditatea ironică (Eugen Ionescu), nonconformismul (Nicolae Balotă). În „paginile sale „bizare”, Urmuz a reușit să-și constituie un univers în totalitate

fictiv, derivat din parodierea lucidă a temelor, motivelor, personajelor și imaginilor convenționale ale procesului de <literaturizare>. Metoda scriiturii urmuziene o premerge pe aceea a suprarealiștilor, folosind dicteul automat <avant la lettre> ca și tehnica combinărilor aleatorii” (Marin Mincu).

Folosesc acest prilej, pentru a extrage unele mici detalii din context, cu dorința maximă de a-l face cunoscut pe scriitorul omagiat anul acesta. De obicei, folosim frazări pompoase, dar evităm să pătrundem în esența scrierii, în laboratorul de creație al scriitorului. Analiza la modul concret al textului unui scriitor are darul de a-l apropia pe cititor de opera aceluia, despre care se face vorbire. În acest context, însă, scopul este unul nobil: de a descoperi originalitatea scriitorului Urmuz. Și nu doar la ceas aniversar.

Opera avangardistului român reflectă o anume doză de frumusețe. O îndrăzneală asumată al unui nou mod (original, chiar) de a vizualiza cotidianul, de a portretiza, de a subtiliza relația cu semenii, cu lumea. Tocmai de aceea, merită să lecturăm prozele sale așa-zis, „bizare”. Și ce vom constata? Viziunea scriitoricească trece dincolo de firescul lucrurilor. Pipăim un alt mod de sensibilizare, o altă percepere a realității. O privire înspre viitor. Din acest punct de vedere, prozele lui Urmuz sunt interesante și se cuvin analizate – în sensul de a pătrunde dincolo de imaginarul de-a dreptul fulminant al viziunii sale naratologice, pe primul loc plasându-se *Fuchsiada* și *Pâlnia și Stamate*.

Și coborând în esența naratologicului, prin exemplificare, suntem frapați de imaginea omului-pasăre (*După furtună*); de curiozitățile culinare (cu doza lor elucubranta: „piciorușe de caracațiță și pâine” sau „scorușe în care se ascunde câte un bobinaș de arnici” (*Cotadi și Dragomir*); de anumite modernități fanteziste: o bibliotecă de stejar masiv-strâns înfășurată în cearșafuri ude sau covoare de preț – pătate de sânge eroic (*Pâlnia și Stamate*) etc.

Remarcăm măiestrie în conturarea portretului caricatural: femeia în formă de mătură (*Algazy&Grummer*), omul în formă „eliptică”; copilul cu „șoldurile scoase prea mult în afară” (*Pâlnia și Stamate*) sau înfățișarea lui Emil Gayk (privire piezișă, nas ascuțit, gâtlej supt, dar moral ridicat). Fiind cu unghiile netăiate, acesta dă impresia că vrea să atace pentru a-și „ciuguli” adversarul (*Emil Gayk*).

Și n-aș greși afirmând că Urmuz este pionier în crearea unui anumit tip de personaj fantastic. Mă refer la Cotadi-pântecosul care, de două ori pe an, se lățește și devine străveziu (*Cotadi și Dragomir*). Privindu-l și analizându-i fizionomia, am putea zice că se înrudește cu eroul lui Richard Matheson (1926-2013) – din romanul *Omul care se micșorează* (1956) sau cu *Omul-păianjen* (personaj mult îndrăgit de copiii zilelor noastre).

În prozele lui Urmuz frapează anticipația, modul special de a-și contura eroii. Și să recunoaștem, în primul sfert de secol al XX-lea, trăsăturile fizice și atitudinea comportamentală a personajelor sale șocau. Astăzi însă, un personaj, precum Ismail, nu ni se mai revelă a fi „ciudat”. Din acest punct de vedere, aș îndrăzni să-l consider pe Urmuz un al doilea Jules Verne dâmbovițean, prefigurând (spre exemplu) fertilizarea in vitro (*Ismail și Turnavitu*). Cât despre bătrânul care-și expune goliciunea trupului (*Plecarea în străinătate*), în general, aparițiile lascive din zilele noastre nici nu mai șochează. Interesantă previziunea privind un anumit tip de „adopteție” și consecințele ei (*Emil Gayk*). Dar Urmuz se va dovedi dezinvolt și la capitolul „iubire” (*Cotadi și Dragomir*).

La Urmuz, viziunea palimpsestă ne amintește de studiul filosofului Imre Tóth/Roth. Câteva exemple ar putea fi edificatoare – și-un imaginar spumos: dintr-un cărucior acționat de manivelă se pătrunde într-un canal răcoros (*Pâlnia și Stamate*); prezența unor „tampoane de sugătoare pe căptușeala mucegăită a smokingului” (*Plecarea în străinătate*); barba unui bătrân așezată pe un grătar înșurubat sub bărbie; „ciocul de lemn aromatic” al lui Grummer „vârât printr-o gaură sub podea” (*Algazy&Grummer*) etc.

Lectura prozelor lui Urmuz ar putea declanșa adevărate studii de caz. Și avem în vedere: comportamentul bizar al sărbătoriților care, după ce își tratează musafirii cu semințe de cânepă, îi aruncă într-o cristelniță cu var (*Plecarea în străinătate*); gestul absurd al lui Grummer de a mânca „resturi de poeme” sau de a-și devora („consuma”) prietenul (*Algazy&Grummer*); bizareriile lui Fuchs în lumea zeilor (*Fuchsiada*) sau viziunile privind postumitatea lui Cotadi și Dragomir.

Apreciem scriitorului subtilitate în crearea unor termeni originali, precum: „subt-pământă”, „ciuciuea”, pentru „cercevea” (*Pâlnia și Stamate*); „cistelniță”, pentru „cristelniță” (*Plecarea în străinătate*), „maledicțiune” (*Fuchsiada*) etc.

În acest joc al absurdului, recunoaștem scriitorului și plăcerea de a filosofa despre relația viață – moarte, bine – rău, suferință sau despre „maternitatea cerească”. Bineînțeles, tot în stilul său caracteristic, pe care îl numim, „urmuzian”.

Într-un caiet de „Cugetări”, publicat postum, descoperim o reflecție (datată, „iulie 1914”) despre revorverul (sinistrul instrument) care, declanșat, îi va pecetlui trăirea cea pământeană. Cum a ajuns omul Demetru Dem. Demetrescu-Buzău la acest „raționament”, e delicat de explicat. Să trăiești o viață cu această obsesie. Dramatic!

În fond, fiecare dintre noi, muritorii, avem libertatea de a alege care să fie „zeul cel mai puternic”, pe care să-l considerăm „suveran al lumii”, apt de a ne mângâia eternitatea. Decizia ne aparține.

Deși sumară, corespondența – publicată în volumul *Urmuz. Schițe și nuvele aproape... futuriste* (București, Tracus Arte, 2012), ediție îngrijită de Ion Pop – este edificatoare în completarea elementelor care compun personalitatea omului Demetru Dem. Demetrescu-Buzău. Avea deja 30 de ani, dar nu se putea adapta mediului în care a crescut și s-a format. Era mereu în căutare. Se dorea protejat, iubit și prețuit. Din schimbul de mesaje cu Tudor Arghezi înțelegem foarte clar natura stărilor lui interioare, neliniștile și frustrările care l-au măcinat – până la decizia finală.

Regretabil pesimismul care l-a dominat. Din nefericire, stările de angoasă, pe care le lași să te domine, îți poate încorseta evoluția. Câtă dreptate avea jurnalistul și scriitorul Marin Ioniță (1929-2018)!

Merită să te „agăți” de viață. Oricând, o amintire, un zvon, o poveste, un cântec, un gând, un „nor călător”, o „pală de vânt”, un „jurământ rostit, nerostit” (...), te pot lumina. „Să aluneci în golul fără fund” – nu este soluția. Important este să nu ne pierdem speranța.

E drept, orice ființă, mai devreme sau mai târziu, se desprinde de tot ce este omenesc, dar dacă lasă o rază de soare în urmă – e bine.

Raza de soare care dăinuie în urma lui Urmuz / Demetru Dem. Demetrescu-Buzău este opera sa. Un plus pentru istoria literaturii române!

